

DVA BISKUPA IZ REDA FRANJEVACA

Pijo Mate PEJIĆ
Dubrovnik

UDK 929 A. Primović, V. Lupi Vuković
Izvorni znanstveni rad

Priljeno: 8. XII. 2004.

Riječ je o fra Antunu Primoviću (1625.–1703.) i fra Vinku Lupiju Vukoviću (o. 1641.–1709.), članovima Dubrovačke franjevačke provincije. Primović je bio najpoznatiji dubrovački franjevac druge polovine XVII. st. Rođen je u bogatoj i uglednoj pučkoj dubrovačkoj obitelji. Osnovnu i srednju naobrazbu stekao je u rodnom gradu. Stupio je u franjevački red i završio filozofsko-teološki studij. God. 1666. izabran je za provincijala. Nakon velikog dubrovačkog potresa god. 1667. dubrovačka ga vlada šalje na europske dvorove da traži pomoć postradalima u Dubrovniku. Na prijedlog dubrovačke vlade, papa je god. 1669. imenovao Primovića za trebinjsko-mrkanskog biskupa, koju je službu obavljao pod neprestanim turskim zulom 34 godine. Odigrao je pozitivnu ulogu u pokretu pravoslavnih redovnika i svećenika za ponovnim sjedinjenjem s Rimom na teritoriju Trebinjske biskupije. Žestoko se borio protiv pečkog patrijarha koji je god. 1674. isposlovao kod sultana ferman po kojem su i katolici postali podložni pravoslavnom patrijarhu. Tijekom Bečkog rata (1683.–1699.) odlučno je zahtijevao od mletačkog generalnog providura u Zadru da opozove odluku o preseljenu pučanstva iz istočne Hercegovine u močvarnu okolicu Opuzena.

Fra Vinko Lupi Vuković je rođen u dubrovačkom zaleđu, u konavoskom selu Radovčići u siromašnoj obitelji Vukovića, koji su se tamo doselili iz Duvna. U potrazi za njegovim hrvatskim prezimenom, pojedinci su ga nazivali Vukić i Vučić. U ranoj mladosti došao je u Dubrovnik i služio nekom trgovcu, nakon toga je primljen u samostan Male braće u kojem stječe osnovnu naobrazbu i postaje franjevac Dubrovačke provincije sv. Franje. U to su vrijeme dubrovački franjevci svoje nadarenije mlade fratre, uz pomoć dubrovačke vlade, slali na poznatija franjevačka učilišta u Italiju pa je i fra Vinko imao sreću otići u Italiju i u franjevačkim gimnazijama učiti najprije humanističke predmete, a zatim studirati teologiju. Sve je ispite položio s odličnim uspjehom. Tijekom studija nastavnici i poglavari uočili su njegove intelektualne sposobnosti, radnu naviku, primjeren ljudski i franjevački život te umijeće prenošenja stečenog znanja. Nakon svećeničkog ređenja ostao je u Italiji. Imenovan je za profesora. Nastavničku službu vršio je u franjevačkim samostanima, a najduže u Mantovi. Poznavao je dobro sve teološke predmete, posebice egegezu, Sv. pismo i nauku svetih Otaca. Godinama je poučavao mlade franjevce u svetim znanostima. Kao znak priznanja za stručno i savjesno vršenje nastavničke službe, vrhovna uprava Reda počastila ga je najvišim franjevačkim akademskim naslovom: jubilarni lektor svetog bogoslovlja. Bio je vrstan propovjednik, posjedovao je opću i nadasve teološku naobrazbu i govornički dar. Vjernicima se obraćao hrvatskim i talijanskim jezikom. Vojvoda Mantove Ferdinand Karlo imenovao ga je za dvorskog teologa i propovjednika, što mu je dalo prigodu da upozna više uglednih i poznatih osoba. Premda stranac, izabran je za gvardijana poznatog i velikog samostana u Mantovi. U vrijeme njegova boravka u Italiji, u Dubrovniku se 1667. dogodio katastrofalni potres u kojem je izgorjela crkva Male braće i knjižnica sa 7.500 svezaka s arhivom punim starih dokumenata. U osnivanju nove knjižnice darovao je kolekciju knjiga u vrijednosti od preko 500 mletačkih dukata. God. 1702. izabran je a 1703. potvrđen od pape

Klementa XI. za stonskog biskupa. Prije odlaska u Rim, dubrovačka mu je vlada dala upute da u njezino ime u mjerodavnim papirskim uredima obavi važne poslove. Po povratku iz Rima preuzeo je upravu siromašne i male Stonske biskupije. Znao je biskupske obveze, ali i okolnosti u kojima će vršiti svoje poslanje. Djelomično je ublažio nestašicu svećenika ustupanjem crkve sv. Marije Loretske dubrovačkim franjevcima i davanjem dozvole da uz crkvu mogu podići samostan. Branio je izbjeglog svećenika don Marka Andrijaševića koji je poslije fra Vinkove smrti imenovan sofijskim nadbiskupom. Sve što je u životu postigao, plod je njegova talenta, marljivosti, primjerna ljudskog i svećeničkog života. Tijekom života bio je skroman. Takav je ostao do groba na kojem nije ostavio ni svoga imena.

Ključne riječi: *fra Antun Primović, fra Vinko Lupi Vuković, biskupi, Dubrovnik, Ston, Trebinje.*

I. FRA ANTUN PRIMOVIĆ

Najpoznatiji dubrovački franjevac u drugoj polovini XVII. stoljeća bio je fra Antun Primović.¹ Rođen je 1625. u bogatoj i uglednoj dubrovačkoj pučkoj obitelji. Osnovnu i srednju naobrazbu stekao je u rodnom gradu. U zreloj dobi stupa u franjevački red u kojem je na početku proveo godinu novicijata, završio filozofsko-teološki studij i zaređen za svećenika te postao jedan od uglednijih članova franjevačke zajednice u Dubrovniku. Mjerodavne crkvene i gradske osobe u njemu su prepoznale otmjena, razborita i obrazovana fratra. Uprava provincije najprije mu je povjerila službu lektora na vlastitom učilištu, a zatim je imenovan za lopudskog gvardijana. Na provincijskom kapitulatu 1666. izabran je za provincijala «zbog – kako kroničar piše – njegove razboritosti i pohvalnih i časnih običaja» (*ob prudentiae morunque honestissimorum laudem*).²

¹ Bazilije PANDŽIĆ, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, u: *Bosna Argentina*, Köln, 1995., str. 317. «Kada su naši ljudi potpisivali talijanske ili latinske isprave i spise, općenito su svojim prezimenima davali talijanski ili latinski oblik, bilo da su osnovnom dijelu svoga prezimena nadodavali talijanski ili latinski nastavak bilo da su svoje prezime prevodili. Tako i ovaj trebinjsko mrkanjski biskup piše svoje prezime Primi ili de Primi u talijanskom jeziku, a u latinskom de Primis. U novije vrijeme neki, tražeći hrvatsko prezime, nazvali su ga Primović. Ali ipak vjerojatnije izgleda da se on zvao Prvić; tim više, što i danas postoji prezime Prvić.»

² Benvent RODE, *Necrologium Fratrum Minorum de Opservantia Provinciae S. Francisci Ragusii*, Ad Claras Aquas – Quaracchi, 1914., n. 574 (u sljedećim citiranjima; B. RODE, nav. dj., s brojem koji odnosna biografija nosi u njemu); Sebastijan SLADE (DOLCI), *Fasti litterario-Ragusini sive Virorum litteratorum, qui usque ad annum MDCCLXVI in Ragusina claruerunt ditione prospectus alphabetico ordine exhibitus, et notis illustratus*, Venetiis, 1767., str. 4; S. SLADE, *Fasti litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika*, (preveo i bilješkama popratio prof. dr. sc. Pavao KNEZOVIĆ), Zagreb, 2001., str. 160; Miroslav PANTIĆ, *Književnost Dubrovnika i franjevci Samostana Male Braće u Dubrovniku*, KS, Zagreb – Dubrovnik, 1985., str. 321–323; Danielus FARLATUS – Jacobus COLETUS, *Ecclesiae Ragusinae historia*, str. 315–316; Dominik MANDIĆ, *Hercegovački spomenici Franjevačkog reda iz turskog doba*, svezak I. (g. 1463–1699.), Mostar, 1934., str. 240–243.

Na Veliku srijedu 6. travnja 1667. dogodio se strašan potres u Dubrovniku i njegovoj okolini. Toga predblagdanskog dana u gradu je bilo mnoštvo ljudi, koji su prodavali i kupovali; po crkvama su molili i obavljali svoje poslove po uredima. U jednom hipu grad je postao hrpa ruševina pod kojima su mnogi ostali mrtvi, a još su brojniji bili ranjeni i izgubljeni. Od lijepog i bogatog grada ostale su samo najtvrdje građevine. Trebalo je započeti s obnovom. Ista je sudbina zadesila i dubrovačku franjevačku provinciju, kojom je u to vrijeme upravljao fra Antun Primović. Sedmorica njezinih članova smrtno su stradala, četvorica dok su s narodom slavila svetu misu. Srušen je i oštećen veći dio samostanskih i crkvenih prostorija u Rožatu i Pridvorju. Preživjeli su se morali boriti s poteškoćama, liječiti ranjene, zaustavljati širenje požara i boriti se s lopovima koji su ušli u grad i po razrušenim i napuštenim zgradama krali vrijedne stvari.

Fratri Male braće napustili su samostan i nastanili se u zgradi kod crkvice sv. Feliksa. Jedini je fra Ilija iz Konavala, sakristan, ostao čuvati crkvu i samostan. Hrabro se nosio s lopovima, koji su više puta pokušali podmetnuti požar u namjeri da tako uđu u samostan i crkvu te pokradu dragocjenosti kojih je bilo u obilju. Fra Ilija je svaki put uspio utrnuti podmetnutu vatru. Međutim, trećeg dana po potresu plamen je sa susjedne zgrade zahvatio crkveni kor, crkvu i knjižnicu. Sve tri prostorije sa svojim dragocjenim i golemim inventarom su izgorjele.³ Fra Vital Andrijašević, koji se u trenutku potresa i za vrijeme požara nalazio u samostanu, napisao je u svojoj kronici: «Crkvu sv. Franje, koja je bila iznutra gotovo sva obložena zlatom i vrlo dragocjenim slikama, uništila je vatra. Za upotrebu u koru služilo je sedam svezaka knjiga tako krasnih da ih sličnih na svijetu još nije napravila majstorska ruka. Oltari, njih 21, ukrašeni slikama glasovitih umjetnika, natjecali su se međusobno i hvastali: ja sam djelo Tizianovo, ja Urbinatovo, ja Caravaggiovo i ostalih glasovitih umjetnika. Dva su oltara bila salivena od srebra, a veliki su oltar resila dva reda srebrnih kipova, kojih je ukupno bilo 26. Svaki od njih bio je preko tri palca (cca 3x8 cm) i imao svoj posebni ukras... Ne mogu se sjetiti knjižnice, a da mi se oči ne orose suzama, na koje uređenje sam potrošio 8 godina, knjižnice sa 7.500 svezaka iz svakog područja književne djelatnosti ljudskog duha. Ovdje su bili sakupljeni izabrani dragulji starijih, a nije manjkalo ni glavnih poznatih djela modernih; sve je ovo okruživala kruna dragocjenih slika; po sredini je bio smješten arhiv pun dokumenata i spisa bilo kojeg vremena, a sve to uništi neprijatelj oganj.»⁴

Dubrovačka Republika doživjela je nezapamćenu katastrofu. Za Dubrovčane «to nije bio pad jednog grada, nego propast jednog svijeta».⁵ Uz ljudske žrtve i gospodarsku štetu Republika je bila i politički ugrožena. Turci i Mlečani namjeravali su je zauzeti. O

³ Giovanni Evangelista CUSMICH, *Cenni storici*, Trieste, 1864., str. 41–44.

⁴ Vitalis ANDRIJAŠEVIĆ, *Chronicon necnon Decreta et Acta Capitularum et congregationum ab an. 1649–1713. Prov. Ragusinae*, f. 2–3., Rukopis Knjižnice Male braće u Dubrovniku.

⁵ Erazmo ROTERDAMSKI, *Pismo od 1. listopada 1528. Scaligeru*.

svemu što se dogodilo i što bi se moglo dogoditi trebalo je obavijestiti europske vladare i od njih zatražiti potrebnu pomoć. S tom nakanom dubrovačka vlada šalje svoje poslanike, među kojima je i dubrovački franjevački provincijal *fra Antun Primović*, koji je bio na glasu zbog svoje razboritosti, učenosti i umijeća govora. Njega je nedugo po potresu Republika poslala u Rim da obavijesti papu i njegove suradnike o svemu što se dogodilo i što bi se moglo dogoditi Dubrovniku ako ostane bez potrebne pomoći. Fra Antunov dolazak u Rim dogodio se u nepovoljnom vremenu. Papa Aleksandar VII. bio je na samrtnoj postelji. Umro je 22. svibnja 1667. To je razlog da je očekivana pomoć bila neznatna. Ipak, dubrovačka vlada nije bila nezadovoljna Primovićevim poslaničkim poslom. Ona je pismeno obavijestila i francuskog kralja Luja XIV. o katastrofalnom potresu i njegovim posljedicama. Zatražila je i očekivala njegovu pomoć. U pismenom odgovoru od 23. lipnja 1667. kralj je izrazio svoje žaljenje zbog svega što se dogodilo i obećao pomoć, ali nije kazao o kakvoj je pomoći riječ i kada bi trebala doći. U nadi da će obećanje biti izvršeno, vlada šalje u Pariz svoga poslanika dominikanca Salvatora Đorđića da se o obećanoj pomoći konkretno dogovori. Poslanik Đorđić je na putu za Pariz u Genovi opljačkan, pa se vratio u Rim. Vlada ga je opozvala i umjesto njega poslala fra Antuna Primovića sa svojim pismom. Sa sobom je imao i *breve* novoizabranog pape Klementa IX. Kralj ga je primio u prosincu 1667. Pažljivo, ali i hladno saslušao je njegov pozdravni govor, a potom pročitao vladino pismo i papinu preporuku (*breve*). Budući da je Dubrovnik bio pod zaštitom Španjolske, kraljevski dvor nije imao razumijevanja za njegove potrebe, a zbog rata sa Španjolskom francuska je blagajna osiromašila i tako od tražene pomoći nije bilo ništa. Fra Antun se vratio razočaran i ogorčen. Usprkos negativnom ishodu, ostao je u milosti dubrovačke vlade.⁶

Trebinjsko-mrkanski biskup

Revni, ali i umorni trebinjsko-mrkanski biskup Scipion de Martinis odrekao se 1668. godine biskupske službe. Dubrovačka vlada, koja je imala pravo i dužnost izabrati novog trebinjsko-mrkanskog biskupa, bila je svjesna delikatnih okolnosti u kojima će obnašati službu. Ponovno je fra Antunu Primoviću iskazala povjerenje time što ga je izabrala i predložila papi za trebinjskog biskupa, a on ga je 1669. godine imenovao.⁷ Po primitku isprava imenovanja, fra Antun je morao riješiti pitanje svoje rezidencije. Nije mogao boraviti niti u Dubrovniku niti u povjerenoj mu biskupiji jer je

⁶ Vinko FORETIĆ, Mala braća u diplomatskoj službi Republike, u: *Samostan Male Braće u Dubrovniku*, KS i Samostan Male Braće u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1985., str. 387–388; Radovan SAMARDŽIĆ, *Veliki vek Dubrovnika*, Beograd, 1962., str. 395–401; G. E. CUSMICH, nav. dj., str. 41–45; M. PANTIĆ, nav. dj.

⁷ B. RODE, nav. dj., str. 574; G. E. CUSMICH, nav. dj.; Bazilije PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, Romae, 1959., str. 98; ISTI, Trebinjska biskupija u tursko doba, u: *Tisuću godina Trebinjske biskupije*, Sarajevo, 1988., str. 98–99; Ratko PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 26.

potresom sve bilo uništeno. Zato je od Propagande tražio da mu ona odredi mjesto boravka i odredila mu je Rijeku Dubrovačku (Omblu) u kojoj je ostao osam godina, a potom je, da bi lakše mogao komunicirati sa svojom biskupijom, zatražio novo mjesto prebivališta. Propaganda mu je, po preporuci svoga zastupnika u Dubrovniku, god. 1679. za rezidenciju odredila Slano, u kojem će ostati veoma kratko vrijeme. Uz pristanak Propagande dolazi i nastanjuje se u Dubrovniku uz uvjet da svake godine posjećuje svoju biskupiju. Istovremeno je dobio dozvolu da u Dubrovniku može pontificirati.⁸

Trebinjska biskupija se nalazi u zaleđu Dubrovnika. Njezini su vjernici svoju stoku i poljoprivredne proizvode prodavali Dubrovčanima. Mnogi od njih su u Dubrovniku bili privremeno ili stalno zaposleni, a neki su u njemu našli stalno prebivalište. Preko ovih vjernika biskup je znao što se događa na terenu njegove biskupije. Po njima je mogao slati svoje poruke svećenicima i vjernicima.⁹ Uz navedenu mogućnost komunikacije, on je više nego vjerno vršio i obvezu godišnjeg pohoda biskupiji. U raznim prigodama, posebno u dane svetkovina, slavio je sv. misu, krizmao i ispovijedao u većim mjestima prostrane biskupije, što je bilo od velike duhovne koristi vjernicima. Za vrijeme pohoda biskupiji fra Antun je svoje nepismene vjernike poučavao u temeljnim istinama kršćanske vjere. S njima je molio molitve koje svaki katolik treba znati: Oče naš, Zdravo Marijo, Slava Ocu i Vjeronanje. Učio ih je kako se u smrtnoj pogibelji trebaju i mogu savršeno pokajati. O svojim godišnjim pohodima izvještavao je Propagandu. Kada je upoznao stanje i mogućnosti biskupije, razdijelio je župu Popovo na Ravno i na Beliniće, a nakon dolaska mladih svećenika iz župe Gradac osniva župu Dobranje.¹⁰

Bio je neobično strog prema roditeljima djevojaka koje su se udavale za pravoslavce i napuštale katoličku vjeru. Udarao ih je *ljekovitim* kaznama. Uskraćivao im je sv. ispovijed i pričest, ali im nije zabranjivao ulaziti u crkvu i moliti se s ostalim vjernicima. Te su kazne bile djelotvorne. Roditelji su sa svoje strane činili sve da ne bude takvih vjenčanja. Vjernici su zbog poteškoća, to jest raznih nameta, progonstava, nedostatka svećenika i slično, bili u opasnosti da napuste ili izgube kršćansku vjeru. Biskup Primović se trudio i uspijevao da ih očuva u Katoličkoj crkvi. Pisac citiranog franjevačkog *Necrologiuma* napisao je da za vrijeme njegova upravljanja biskupijom nijedna katolička obitelj nije prešla na stranu pravoslavnih shizmatika niti u tursko bezboštvo. Nasuprot tome, uspio je u katoličko zajedništvo uvesti više pravoslavnih obitelji i primiti mnoge koji su bili prihvatili raskolništvo.¹¹ Župnicima je naredio da

⁸ B. PANDŽIĆ, Trebinjska biskupija u tursko doba, str. 99–100; R. PERIĆ, nav. dj., str. 26.

⁹ B. PANDŽIĆ, B. Medvedović – biskup lješki, u: *Između povijesti i teologije*, Zadar – Krk, 2002., str. 119–122.

¹⁰ *Antonii Primović (Primi) an. 1675. S. Congregationi de Propaganda fide relatio*, u: Andrija NIKIĆ, *Kršni zavičaj*, br. 7, 1974., str. 16; *Antonii Primović (Primi) an. 1684. S. Congregationi de Propaganda fide relatio*, u: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 119–129.

¹¹ B. RODE, nav. dj., br. 574.

vode matice krštenih, što se do tada nije običavalo. Po njegovoj su odluci župnici bili dužni naučiti čitati i pisati mladiće koji ih poslužuju.

Turci su ponekad napadali biskupa u vršenju pastoralnih pohoda u nakani da ga opljačkaju. Više je puta pješice bježao da ne upadne u njihove ruke. Zato je prilikom obilaska biskupije običavao o svom trošku, a uz pomoć svoje bogate obitelji, voditi sa sobom više branitelja koji bi ga štitili od turskih napada. Župnici su se, da bi izbjegli turska zlostavljanja, sakrivali po brdima. Razlog turskog neprijateljstva prema Katoličkoj crkvi i njenim članovima je u tome što su «katolici smatrani nepouzdanim, koji uvijek šuraju s neprijateljima preko granice, koji priznaju za svoju glavu papu, najvećeg dušmanina sjajnog polumjeseca».¹² Ništa bolji prema župnicima nisu bili ni hajduci ni uskoci, premda su bili kršćani koji su prebjegli na mletačko područje, organizirani u oružane odrede da napadaju turska područja. Kako nisu bili regularna mletačka vojska, do namirnica su dolazili pljačkom Turaka, ali i nezaštićenih kršćana. Za vrijeme vizitacije biskup je dijelio sudbinu siromašnih vjernika. Spavao je po kućama na zemlji pokrivenoj slamom i hranio se oskudnom hranom. Zbog čestih pohoda biskupiji i navedenih poteškoća s kojima se suočavao, biskup je izgubio zdravlje, ali je u isto vrijeme bio i zadovoljan jer je podnoseći poteškoće časno vršio pastirsku službu.¹³

Upravu biskupije fra Antun je preuzeo 1669. Biskupija je imala samo jednog svećenika, don Marka Božića, koji je bio župnik u Popovu Polju. Sljedeće, 1670. godine don Marko je umro. Biskupija je ostala bez ijednog dijecezanskog svećenika. Za pomoć u pastorizaciji fra Antun se obratio upravi bosanske franjevačke provincije koja mu je poslala dvojicu svećenika, fra Petra iz Mekanica za župu Gradac i fra Stjepana iz Kraljeve Sutjeske za župu Popovo. Kada je župnik iz Dubrovačke Rijeke prestao posluživati Žuroviće, bosanski mu je provincijal ponovo poslao fra Ivana Bartulovića. U Herceg Novom pastorizacija vjernika povjerena je franjevcima samostana u Konavlima. Franjevci su, dakle, u to vrijeme pastorizirali cijelu biskupiju.¹⁴ Nakon preuzimanja biskupije fra Antun je uvidio da mu je prva i glavna obveza odgoj i obrazovanje dijecezanskih svećenika, jer bez dobro obrazovanih i odgojenih svećenika nema duhovnog života ni napretka vjernika. Trebinjska biskupija je imala svoje sjemenište u Dubrovniku (*Collegium Orthodoxum Budislavum*). Trebinjski je biskup Toma Budislavić god. 1608. u Napulju ostavio 7.470 srebrenih dukata «da se u Dubrovniku podigne kuća i Zavod za klerike trebinjske biskupije gdje će se dati na učenje i na disciplinu i izlaziti vjesnici Evanđelja i radnici da obrađuju vinograd Božji.» Nakon nepuna tri desetljeća sjemenište je otvoreno 1637., a imalo je 6 sjemeništara s učiteljem i rektorom, biskupom trebinjskim. Prema izjavi dubrovačkog nadbiskupa 1640. sjemenište nije bilo sređeno zbog nesuglasica između bratovštine sv. Roka, trebinjskog biskupa i dubrovačkog nadbiskupa. Biskup fra Antun Primović 17.

¹² Krunoslav DRAGANOVIĆ, *Donja Hercegovina prije 300 godina*, Napredak, Sarajevo, 1935., str. 140.

¹³ *Antonii Primović ann. 1675. i 1684. S. Congregationi de Propaganda fide relatio*.

¹⁴ Isto.

ožujka 1676. izvještava Propagandu da je još u njegovo doba sjemenište «nauzgor», ali «... tako da ovo sjemenište služi za odgoj vanbračne djece dubrovačkih gospara, bez ikakva uspjeha niti je u sedamdeset godina, od osnutka, izišao i prosječan tip».¹⁵ Osobno i iskustveno doživio je što znači ne imati svojih svećenika. Zato želi i nastoji da ih bude dovoljno, da se njegovi nasljednici poput njega ne bi morali moliti redovničke poglavare i biskupe da im dadnu svećenika za pastorizaciju vjernika. Zato on predlaže da se Kongregacija *de Propaganda fide* zauzme za duhovno dobro Trebinjske biskupije, kod kardinala protektora Kolegija u Loretu tako da se osigura jedno mjesto za kandidate iz Trebinjske biskupije.

Biskup Primović je u kuću primio četiri mladića s područja Trebinjske biskupije. Poučavao ih je u čitanju, pisanju i kršćanskom nauku te o lijepom vladanju i ophođenju. Dao im je osnovnu naobrazbu i odgoj kako bi mogli uspješno nastaviti filozofsko-teološki studij u Fermu i Loretu. Koliko se zna, to nije radio nijedan njegov prethodnik. Za vrijeme biskupovanja fra Antuna Primovića zaređeni su ovi svećenici: don Jure Bošković iz Belenića, don Petar Dragobratović iz Graca, don Petar Radunović iz Posušja, don Jure Sentić iz Graca i don Petar Rodin iz Radeža (danas župa Neum). Zahvaljujući njegovoj preporuci, povjerenik Sv. Stolice za Balkan, barski nadbiskup Andrija Zmajević, poslao je Marka Andrijaševića na studij u Fermu; on je kasnije kao svećenik revno vršio župničku službu u Trebinju, gdje je jednu muslimansku obitelj obratio na kršćansku vjeru, zbog čega je morao pobjeći u Dubrovnik jer su mu Turci radili o glavi.¹⁶ Revni biskup fra Antun zauzimao se i nakon ređenja za svoje svećenike, poticao ih na zauzetost u pastoralnom radu. Hvalio ih je i veselio se njihovim uspjesima. Isticao je njihove vrline, posebno onih koji su zbog svoje vjernosti u vršenju župničke službe trpjeli i život izgubili. Kada su hajduci ubili župnika don Iliju Boškovića, biskup je 28. siječnja 1693. opisao Propagandi uzrok njegove smrti. «Razlog zbog kojeg su ubili ovoga nevina svećenika bio je samo taj što je on one ljude držao u kršćanskom zakonu...»¹⁷ Zahvaljujući njegovoj brizi za svećenička zvanja, njegov je nasljednik za one prilike imao dovoljan broj svećenika.

¹⁵ R. PERIĆ, Pravovjerni zavod Tome Budislavića u Dubrovniku, u: *Religioni et bonis artibus*, Dubrovnik, 1996., str. 95–97; ISTI, *Da im spomen očuvamo*, str. 27; B. PANDŽIĆ, Trebinjska biskupija u tursko doba, str. 95–97; *Antonii Primović an. 1684. S. Congregationi de Propaganda fide relatio*, str. 127.

¹⁶ B. PANDŽIĆ, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, str. 397–400; R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 30.

¹⁷ R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 77.

Pokret pravoslavnih za sjedinjenje s Rimom

U XVII. stoljeću na području prostrane Trebinske biskupije bilo je pravoslavnih manastira s brojnim monasima, koji su pokazivali želju za sjedinjenjem s Katoličkom crkvom. Otac Josip Buonaldi, dominikanac, misionar u Žurovićima god. 1645. pismeno obavještava Propagandu da dvojica monaha žele doći u Rim i priznati papinsku vlast. Međutim, kardinali Kongregacije bili su mišljenja da je to u ratnom vremenu pogibeljno.¹⁸ Župnik i opat Perasta 1660. godine obavještava istu Kongregaciju da iguman manastira sv. Marije u Trebinju priznaje papinsku vlast i da će u Rim poslati trojicu ili četvoricu monaha da papi izraze poslušnost. Iz Rima je došao odgovor da mogu doći i da će biti lijepo primljeni.¹⁹ Sljedeće godine (1661.) iguman manastira iz Trebinja Ćiril došao je u Rim s pismom mitropolita Vasilija Hercegovačkog u kojem je i on priznao papinu vlast. U Propagandi je Ćiril lijepo primljen, a zatim predstavljen papi kojemu je obećao poslušnost i poštovanje. Tom prilikom dogovoreno je da svake četvrte godine iz Hercegovine mogu doći papi dvojica monaha. Iguman Ćiril je prije povratka dobio novčanu pomoć, kalež i križ.²⁰ Dvojica monaha manastira iz Zavale, s pisanom preporukom biskupa fra Antuna Primovića i s pismom mitropolita zahumskog Habakuka, došli su god. 1671. u Rim priznati vrhovnu papinsku vlast. Lijepo su primljeni, ugodno razgovarali i od mjerodavnih iz Kongregacije primili novčanu pomoć.²¹ Biskupu Primoviću je bilo veoma drago da monasi priznaju papinsku vlast. Propagandi je u svezi s tim pisao god. 1673. da je iguman manastira Grigorije pred njim obavio ispovijest vjere u svoje ime i u ime svojih monaha. Monasi trebinskog samostana Makarije i Visarion došli su 1676. u Rim iskazati poslušnost papi. Tri dana su bili gosti gostinjca sv. Jeronima. I oni su dobili novčanu pomoć. Međutim, ovaj put je Propaganda iz pisma biskupa Primovića zaključila da bi se moglo raditi o pretvaranju. Zbog toga je o njihovoj iskrenosti tražila mišljenje bosanskog biskupa fra Nikole Ogramića iz Bosne, koji se našao u Rimu. On je pismeno odgovorio da njima nije do sjedinjenja, nego do novca i darova koje kasnije upotrebljavaju protiv katolika.²² Nadbiskup barski Andrija Zmajević god. 1678. preporučio je Propagandi dvojicu monaha manastira Mileševo iz Srbije koji su u ime svoje zajednice željeli priznati papinski primat. Sljedeće godine nadbiskup je upozoren da je riječ o raskolnicima, da ne dolaze u Rim i da im se ne će ništa dati.²³

¹⁸ Josip Buonaldi, dominikanac, rodom iz Zadra, svojevremeno je bio profesor u rimskom samostanu sv. Marije "supra Minerva" (B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 58).

¹⁹ D. MANDIĆ, *Acta franciscana*, Mostar, 1934., str. 188; B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 58–64.

²⁰ R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 26.

²¹ Carolus (Dragutin) NEŽIĆ, *De pravoslaviv Jugoslaviv saec. XVII. Ad Catholicam fidem reversis necnon de eorum conceptu Romanae Ecclesiae*, Vatican, 1940., str. 45–51.

²² B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 59–63; ISTI, *Trebinska biskupija u tursko doba*, str. 101–102.

²³ ISTI, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 62; R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 27.

Opoziv fermana

Na području Turskog Carstva katolička je zajednica bila najugroženija od svih vjerskih zajednica. Njezini su članovi bili ograničavani u vjerskim i ljudskim pravima. Skupo su plaćali svoju vjernost papi, kojega su Turci smatrali za svog najvećeg neprijatelja.²⁴ Dok su pravoslavni monasi s teritorija Trebinjske biskupije išli u Rim da «izraze svoje poštovanje i poslušnost Papi» i tom prilikom primali novčane pomoći i skupocjene darove, pečki je patrijarh 1674. godine od sultana dobio ferman prema kojemu katolici moraju plaćati porez pravoslavnim episkopima. Katolici Trebinjske biskupije bili su opterećeni turskim nametima, a kada je došao i ovaj novi, došli su u gotovo nemoguć položaj. U pitanju je bio njihov katolički opstanak. Biskup Primović je bio svjestan opasnosti, poteškoća u kojima su se našli siromašni vjernici njegove biskupije. Nije gubio vrijeme. Osobno je 1675. pošao u Rim i obavijestio mjerodavne u Propagandi o opasnosti koja prijeti katolicima ako se *ferman* što prije ne opozove. Izjavio je da je osobno spreman poći u Carigrad pod uvjetom da mu plate putne troškove i da ga preporuče veleposlanicima kršćanskih vladara. U Rimu je, kako sam piše, našao zatvorena vrata. Žalostan se vratio u Dubrovnik. Nije ostao skrštenih ruku, već je tražio mogućnost opoziva nepravednog fermana. «Što nisam našao u Rimu našao sam u Dubrovniku. Upravo je imao poći kao ambasador u Carigrad gosp. Marin Kaboga, koji je bio veoma cijenjen kod Turaka. On prihvati moje zahtjeve i stvar uzeo toliko na srce da je na njoj radio neumorno i konačno isposlovao da je dekret, kojim se katolici podvrgavaju shizmatičkim vladikama, opozvan. Taj službeni opoziv, srećom Božjom, dođe u Sarajevo u času kad su na sudu bili okupljeni s jedne strane katolici, koji su se branili od toga dekreta, a s druge strane pravoslavni biskup koji je htio da se on sprovedi. Sud je odmah oslobodio katolike, tako da su bili slobodni ne samo katolici Trebinjske biskupije nego i ostali katolici po Otomanskom Carstvu. Na pravoslavnog biskupa, koji je bio poduzeo tolike napore i potrošio toliko novca da bi od Porte isposlovao ovaj dekret, koji je katolike teško pogađao, toliko je djelovalo da je odmah vrativši se kući obolio i uskoro umro. Ove i druge stvari u korist katolika učinio je živući biskup, koje se zbog kratkoće ovdje izostavljaju. Stvari koje bi osobito mogle spriječiti vjerski napredak katolika jesu pokušaji pravoslavnih poglavara da isposluju dekrete od Porte po kojima katolike stavljaju pod svoju jurisdikciju. Kako smo gore rekli, ovog puta je potpisani biskup spriječio jedan takav pokušaj. U buduće treba bdjeti nad tim da se takav ili sličan dekret ne izda, jer, ako se izda, da li će se moći opet poništiti. Onda bismo morali gledati kako propada katolicizam.»²⁵ Nešto slično u onim okolnostima njegova vremena i prostora mogao je učiniti samo uporan, mudar i hrabar biskup kojemu je uistinu *salus animarum suprema lex* (spas ljudi iznad zakona).

²⁴ K. DRAGANOVIĆ, nav. dj.

²⁵ D. MANDIĆ, nav. dj., str. 213–215.

Uloga biskupa Primovića za vrijeme Bečkog rata 1683.–1699.

U mirnom vremenskom razdoblju između Kandijskog i Bečkog rata, stanovništvo Trebinjske biskupije doživjelo je gospodarski napredak. Ljudi su marljivo radili i liječili rane minulog rata i katastrofalnog potresa u Dubrovniku. Biskup Primović sa svoje strane puno je pridonosio duhovnom napretku svoje biskupije. Češćim pastirskim pohodima vjernicima je pomagao da upoznaju sadržaj i ljepotu kršćanskog nauka te da nastoje po njemu i živjeti. Puno je učinio za odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata, tako da je dijeleći postojeće osnovao nove župe koje su imale svoje župnike. Od mjerodavnih turskih vlasti tražio je dozvolu za popravak oštećenih crkava. Uspjeh je bio neznatan. Dobio je dozvolu da se popravi samo ona u Gracu.

Kada je biskupija zaživjela, izbio je Bečki rat. U početku je u dubrovačkom zaleđu bilo mirno. Nakon oslobođenja Sinja 1686. proćulo se po Trebinjskoj biskupiji da će doći mletačka vojska i nasilno preseliti katolićko pućanstvo istoćne Hercegovine u okolicu Opuzena. Vijest je iznenadila i raćalostila vjernike Trebinjske biskupije. Sama pomisao da se moraju ostaviti stoljetna ognjišta i naseliti se na moćvarnome podrućju, unosila je nezadovoljstvo i nemir u duše ljudi. Traćili su od svog biskupa fra Antuna posredovanje i zaćtitu, a on je shvatio opravdanu molbu uznemirenog puka. U Zadru je koncem 1686. posjetio zapovjednika Dalmacije, generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju Jeronima Cornaro (1686.–1689.) te ga upoznao s nezadovoljstvom i strahom pućanstva od eventualnog preseljavanja u okolicu Opuzena. Generalni providur mu je obećao da ne će biti nikakva preseljavanja. Međutim, polovicom 1688. godine 4.000 mletaćkih vojnika na silu su preselili žitelje Zaćablja i okolice i naselili ih na moćvarnom podrućju Opuzena. Ovim je preseljavanjem Trebinjska biskupija prepolovljena brojem vjernika i ųupa. Vjernici dviju ųupa su preseljeni. S njima su otićli don Petar Dragobratović iz Graca i don Jure Sentić iz Dobranja. Preseljavanje je bilo prisilno i k tome neorganizirano tako da su neki ćlanovi obitelji ostali u planini ćuvati stoku, a neki odvedeni u okolicu Opuzena. Turci su se osvećivali. Popalili su prazne kuće i poubijali pobunjenike. U tim nesretnim događajima Trebinjska je biskupija ostala opustošena. U njoj je ostalo oko ųezdesetak domaćinstava s jednim svećenikom, fra Ivanom Bartulovićem, ųupnikom Belenića. On je, nakon trideset godina sluųenja u Trebinjskoj biskupiji, umro god. 1689. Njegovom je smrću teritorij te biskupije par godina bio bez ijednoga svećenika. Don Ilija Bošćović vratio se u Popovo, a Turci mu nisu pravili poteškoće zbog prethodnog bijega. Radio je u miru, ali je opasnost prijetila od hajduka koji su upadali na teritorij pod turskom kontrolom i tu pljaćkali. U svibnju 1692. došli su u Popovo i ubili don Iliju. Bili su uvjereni da bi se kršćani povukli ispod turske vlasti kad bi bili bez duhovne skrbi. Prema nekima, to je i bio motiv ubojstva. Borbe između Turaka i Mlećana bile su teške i dugotrajne.

Teritorij Trebinjsko-mrkanske biskupije bio je 1695. pod kontrolom mletaćkih vlasti. Miroljubivi biskup Primović je oćekivao da će sada moći bez straha posjećivati svoju biskupiju. Međutim, njegovo se oćekivanje nije ispunilo. Traćio je dozvolu

mletačkog vojnog zapovjednika, a potom i od mletačkog senata. Nije dobio ni odgovora ni dopuštenje, što ga je jako razočaralo i ražalostilo. Uporni biskup Primović obraća se Propagandi za posredovanje, a ova traži i dobiva mišljenje splitskog nadbiskupa da se imenuje vizitator Trebinjsko-mrkanske biskupije u osobi Nikole Bijankovića, apostolskog vikara Makarske biskupije, kojega je imenovala 15. travnja 1697. U odluci o imenovanju Bijankovića kao razlog su navedene starost i bolest biskupa Primovića.

Sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima god. 1699. između Turske i Venecije, velik dio Trebinjske biskupije pripao je Turcima. Pod mletačkom vlašću ostala su sela Slivno, Vidonje i Dobranje. Biskupu nije preostalo ništa drugo nego da, premda teška i žalosna srca, prihvati novu stvarnost. Želja mu je bila da još jednom posjeti dio biskupije pod Turcima, ali zbog poodmakle životne dobi i lošeg zdravlja to nije mogao ostvariti. I u novonastalim okolnostima mogao je biti zadovoljan jer je svojim zauzimanjem osigurao da župe njegove biskupije imaju svoje župnike.²⁶ U poodmakloj dobi blagoslovio je temeljni kamen crkve sv. Ignacija u Dubrovniku 23. travnja 1699. godine.²⁷

Kratko rečeno, biskup fra Antun Primović trideset i četiri godine upravljao je siromašnom i potlačenom biskupijom. Puno je učinio za očuvanje vjere i za obranu prava svećenika i vjernika. Bio je vjerna slika pastira koji ne napušta, već brani svoje stado i onda kada je i sam ugrožen. Premda je iz bogate obitelji, znao je zajedno sa svojim vjernicima i oskudijevati. Bio je miroljubiv. Protivio se ratovanju i prevratima. Sporove je nastojao rješavati u miru i dogovorom. Popustio je pak običaju onoga vremena kad je u Mlecima god. 1702. kod Girolama Sebraccija objavio jednu romansku pripovijest koja nosi naslov *La lega dell' onesta e del volare*.²⁸ Umro je u Dubrovniku 14. siječnja 1709. i pokopan u fratarskoj grobnici u crkvi Male braće.²⁹

²⁶ B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, str. 62–65; ISTI, Trebinjsko-mrkanska biskupija u tursko doba, str. 99–105; ISTI, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, str. 400.

²⁷ Miroslav VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*, II, Zagreb, 1987., str. 76.

²⁸ M. PANTIĆ, nav. dj., str. 27; S. SLADE, *Fasti litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika*, str. 90.

²⁹ B. RODE, nav. dj., n. 574.

II. FRA VINKO LUPI VUKOVIĆ

Na 30. kolovoza 2005. navršava se obljetnica odluke stonskog biskupa fra Vinka Lupija Vukovića,³⁰ kojom franjevcima Dubrovačke provincije ustupa i dodjeljuje crkvu sv. Marije Loretske u Kuni. Istom odlukom dao im je dopuštenje da uz crkvu sagrade samostan. Povodom takve obljetnice prikladno je opisati životni put i djelovanje toga obrazovanog, skromnog, revnog i razboritog biskupa. Rođen je oko 1641. u konavoskom selu Radovčići u siromašnoj ali časnoj obitelji Vukovića, koji su se doselili iz Duvna.³¹ Neki pisci u potrazi za njegovim hrvatskim prezimenom, nazivali su ga Vukić i Vučić.³² U ranoj mladosti došao je u Dubrovnik. Služio je nekom čestitom trgovcu koji se pobrinuo za dječakov skladan kršćanski odgoj i pouku u čitanju i pisanju. Vinko je rastao i pokazivao želju za pohađanjem škole, ali i za napredovanjem u duhovnom životu. Primljen je u samostan Male braće u kojem stječe osnovnu naobrazbu.³³ U šesnaestoj godini života obukao je redovničko odijelo i postao franjevac Dubrovačke provincije sv. Franje. Godinu novicijata proveo je u samostanu na otočiću Daksi, gdje se intenzivnije posvetio duhovnom životu, upoznavanju Pravila sv. Franje i franjevačkih ustanova i potom položio svečane zavjete. U to su vrijeme dubrovački franjevci svoje nadarenije mlade fratre, uz pomoć dubrovačke vlade, slali na poznatija franjevačka

³⁰ Serafin CRIJEVIĆ (CERVA), *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, prvo izdanje priredio i uvod napisao Stjepan Kراسić, sv. IV., Zagreb, 1980. (u daljnjem navođenju S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*), str. 183–184; S. SLADE (DOLCI), *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S.P.N. Francisci notis criticis et chronologicis perpetua illustrata*, Neapoli, 1746., XLVIII; ISTI, *Fasti litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika*, str. 144, br. 263; Donato FABIANICH, *Storia di loro istituzioni in Dalmazia e Bosnia*, parte seconda, vol. II, Zara, 1863.–1886., str. 219–221, 226; B. RODE, nav. dj., str. 10, br. 581; M. PANTIĆ, nav. dj., str. 323–324; V. FORETIĆ, Mala braća u diplomatskoj službi Republike, str. 396; Vladimir TALJERAN, *Zrnca za povijest Stona*, Dubrovnik, 1935., str. 76; Francesco Maria APPENDINI, *Notizie storico critiche – Storia e letteratura de' Ragusei*, t. II., Ragusa, 1803., str. 88; Niko KAPETANIĆ i Nenad VEKARIĆ, *Konavoski rodovi*, Zagreb – Dubrovnik, 2003., sv. 3, str. 441; Ivan ĐAMIĆ, Dubrovačka Mala braća, nadbiskupi i biskupi, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985., str. 219–222; Franjo JURIĆ, *Franjevački samostan u Dubrovačkoj Rijeci*, Zagreb, 1916., str. 16; ISTI, *Vođ po Franjevačkom samostanu Male braće*, Dubrovnik, 1921., str. 21; *Dubrovački pisci u Kavanjinovom spevu*, str. 307, 317; Mijo I. BRLEK, Knjižnica Male braće u Dubrovniku, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985., str. 599; *Schematismus Almae Provinciae Dalmatiae S. Hieronymi, Jaderae, MCMI*, str. 33; *Schematismus Provinciae Franciscanae Sancti Hieronymi in Dalmatia et Histria*, Romae, 1959., str. 45; *Šematizam Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*, Zadar, 1990., str. 87; Nedjeljko SUBOTIĆ, *Dolazak franjevac na Pelješac i samostan Delorite na Kuni*, (rukopis, Arhiv Male braće u Dubrovniku), str. 27–29; Isti, *Crkva Gospe Delorite i Franjevački samostan na Kuni*, Kuna, 1981., str. 26–28; B. PANDŽIĆ, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, str. 402, 403, 431, 432; M. BRLEK, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*, knj. I., Zagreb, 1952., str. 12, 216.

³¹ N. KAPETANIĆ i N. VEKARIĆ, nav. dj., str. 441.

³² Prezimenom Vukić nazivlju ga: V. TALJERAN, nav. dj., str. 76; N. SUBOTIĆ, *Dolazak franjevac na Pelješac*, str. 27; Prezimenom Vučić nazivlju ga: M. BRLEK, *Rukopisi knjižnice Male braće*, str. 12 i P. KNEZOVIĆ, u: S. SLADE, *Fasti litterario-Ragusini*, str. 267.

³³ S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183–184.

učilišta u Italiju.³⁴ I fra Vinko je imao sreću otići u Italiju i u franjevačkim gimnazijama učiti najprije humanističke predmete, a zatim studirati teologiju. Sve je ispite polagao s odličnim uspjehom. Tijekom studija nastavnici i poglavari uočili su njegove intelektualne sposobnosti, radnu naviku, primjereni ljudski i franjevački život te umijeće prenošenja stečena znanja.

Nakon svećeničkog ređenja ostao je u Italiji. Imenovan je za profesora. Nastavničku službu vršio je u franjevačkim samostanima, najduže u Mantovi. Poznavao je dobro sve teološke predmete, posebice *egzegezu*, Sv. pismo i nauku svetih Otaca. Godinama je poučavao mlade franjevce u svetim znanostima na opće zadovoljstvo poglavara i slušatelja. Kao znak priznanja za stručno i savjesno vršenje nastavničke službe, vrhovna uprava Reda počastila ga je najvišim franjevačkim akademskim naslovom *jubilarni lektor sv. bogoslovlja*.³⁵ Uz njegov obrazovni rad poglavari su mu povjerali i propovjedničku službu. Bio je vrstan propovjednik, a imao je i uvjete da to i bude. Posjedovao je, naime, opću i nadasve teološku naobrazbu, govornički dar i revnost za slavu Božju i spas duša te neporočnost svećeničkog života, što je od iznimne važnosti za poslužitelja riječi Božje. Na poziv mjerodavnih crkvenih osoba držao je korizmene propovjedi u katedralama poznatih talijanskih gradova. Više je puta govorio okupljenom mnoštvu vjernika u talijanskim Gospinim svetištima. Na poziv dubrovačkog Senata bio je dva puta korizmeni propovjednik i u dubrovačkoj prvostolnici. Prvi put kao svećenik, a drugi put kao stonski biskup.³⁶ Vjernicima se obraćao hrvatskim i talijanskim jezikom. Glas o fra Vinkovoj govorničkoj vještini, naobrazbi i čestitosti proćuo se po vojvodstvu Mantove, pa ga je vojvoda Ferdinand Karlo imenovao za dvorskog teologa i propovjednika, što mu je dalo prigodu da upozna više uglednih i poznatih osoba.³⁷ Premda stranac, izabran je za gvardijana poznatog i velikog samostana u Mantovi. I to je znak da je među subraćom slovio kao mudar i razborit upravitelj koji zna služiti i voditi brojnu zajednicu.³⁸ U vrijeme njegova boravka u Italiji, u Dubrovniku se 1667. dogodio katastrofalni potres u kojem je izgorjela crkva Male braće i "knjižnica sa 7.500 svezaka iz svakog područja književne djelatnosti ljudskog duha. U njoj su bili pohranjeni izabrani dragulji starijih, a nije manjkalo ni glavnih poznatih djela modernih, ... po sredini je bio smješten arhiv pun dokumenata i spisa bilo kojeg vremena. Sve je to

³⁴ *Reformationes*, knj. 29, 5; Justin Vinko VELNIĆ, Samostan Male braće u Dubrovniku – povijesni prikaz života i djelovanja, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985., str. 148; F. JURIĆ, *Vod po Franjevačkom samostanu Male braće*, str. 20; ISTI, *Franjevački samostan u Dubrovačkoj Rijeci*, str. 16.

³⁵ B. RODE, nav. dj., br. 584; D. FABIANICH, nav. dj., str. 219; S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183–184.

³⁶ S. SLADE, *Fasti litterario-Ragusini*, str. 144; S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183; B. RODE, nav. dj., br. 584; D. FABIANICH, nav. dj., str. 219; D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360.

³⁷ S. SLADE, *Fasti litterario-Ragusini*, str. 144; D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360; D. FABIANICH, nav. dj., str. 219; B. RODE, nav. dj., br. 584.

³⁸ D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360; B. RODE, nav. dj., br. 584; G. F. CUSMICH, nav. dj., str. 49.

uništila vatra.³⁹ Trebalo je početi iznova. Dubrovački franjevci koji su imali prijatelje u inozemstvu i oni koji su se u to vrijeme zatekli u inozemstvu i obnašali značajnu službu, započeli su, svaki prema svojim mogućnostima, sakupljati pomoć da se obnovi porušeno i da se nabavljaju vrijedne knjige za podizanje nove knjižnice. Fra Vinko je živio u povoljnim okolnostima i obnašao službe koje su mu omogućile da knjižnici Male braće daruje kolekciju knjiga u vrijednosti preko 500 mletačkih dukata.⁴⁰

Godinama je fra Vinko proučavao i predavao egzegezu Sv. pisma i postao vrstan biblicist. Na talijanskom jeziku napisao je stručno, ali polemički teološko djelo s dugim naslovom: "*Il corpo di bataglia, ove al cemento di ragioni cattoliche rimangono pienamente abbattuti tutti falsi dogmi dell' Ebraismo, aggiuntavi al fine la vita d' Anticristo, e cio chhe devono osservar' i Cristiani in ordine agl' Ebrei e gl' Ebrei in ordine ai Cristiani*". To je djelo, po mišljenju stručnjaka, trebalo biti tiskano. S tom je nakanom otišao u Mantovu i živio u tamošnjem franjevačkom samostanu fra Vinkov sestrić fra Marijo iz Konavala. Zbog nepredviđene smrti djelo nije objavljeno.⁴¹

Stonski biskup

Fra Vinko je proveo najljepše godine svećeničkog života u Italiji u kojoj je ostavio lijepu uspomenu profesora, propovjednika i poglavara. Bogat znanjem i iskustvom vratio se u domovinu gdje nastavlja vršiti svećeničko poslanje, ali ne više s profesorske katedre ni s propovjedaonica poznatih talijanskih katedrala, već među jednostavnim i siromašnim pukom iz kojega je potekao. Kada je umro stonski biskup, plemić Alfons Bazilije Getaldić, dubrovački Senat je za njegova nasljednika izabrao 29. studenoga 1702. fra Vinka, franjevca pučanina, i papi ga Klementu XI. predložio a ovaj ga je 4. srpnja 1703. potvrdio.⁴² Novoizabrani je biskup po ondašnjoj praksi morao ići u Rim k papi da prije posvete položi propisani ispit. Prije odlaska u Rim dubrovačka mu je vlada dala upute 1. prosinca 1702. da u njezino ime u mjerodavnim papinskim uredima obavi važne poslove. U vrijeme potresa 1667. srušeni su samostani časnih sestara, tako da je vlada sestre iz svih osam benediktinskih samostana smjestila u onaj sv. Marije od Kaštela, a klarise iz sv. Petra u samostan sv. Klare. Za tu već davno izvršenu reorganizaciju i raspodjelu njihovih dobara, fra Vinko je trebao ishoditi papinsko odobrenje. Isto tako trebalo je od mjerodavnog ureda u Rimu tražiti i dobiti

³⁹ Vitalis ANDRIJAŠEVIĆ, nav. dj., f. 3.

⁴⁰ "*Ragusina autem bibliotheca (duguje mu) quam plurimos libros, qui volarem quingentorum ducatorum venetorum, omnino excessere.*" – S. SLADE, *Monumenta historica*, str. 71; B. RODE, nav. dj., br. 584; D. FABIANICH, nav. dj., str. 219.

⁴¹ S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183; S. SLADE, *Monumenta historica*, str. 144, 267; D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360; D. FABIANICH, nav. dj., str. 219; G. E. CUSMICH, nav. dj., str. 49; B. RODE, nav. dj., br. 584; M. PANTIĆ, nav. dj., str. 323–324.

⁴² S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183; D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360; G. E. CUSMICH, nav. dj., str. 49; B. RODE, nav. dj., br. 584; V. TALJERAN, nav. dj., str. 76.

dozvolu da se Dubrovačkoj Republici omogućí uvoz žita iz Papinske Države. Prema uputi dužnost mu je bila pobrinuti se da papinski ured pomogne obnoviti izgorjelu crkvu u Drinopolju, kojom su se Dubrovčani služili i koju su održavali. I na koncu, trebao je moliti da neke osobe budu odriješene od cenzura u koje su bile upale. U adresi upute poslana fra Vinku dubrovačka ga vlada oslovljava s "naš propovjednik i teolog".⁴³ Po povratku iz Rima fra Vinko je preuzeo upravu siromašne i male Stonske biskupije. Znao je biskupske obveze, ali i okolnosti u kojima će vršiti svoje poslanje. Slava Božja i spas duša bile su mu na prvome mjestu. Čuvao je rezidenciju, ali i obilazio župe i ostale crkvene ustanove. Propovijedao je i slavio sakramente u stolnici i drugim crkvama. Po rođenju i zavjetovanju siromah, razumio je siromašne vjernike. Posjećivao je stare, nemoćne i bolesne. Obišavši biskupiju, uočio je nedostatak svećenika i to mu je bila velika poteškoća. Pokušao ju je riješiti povjerenjem ispražnjenih župa svećenicima susjednih biskupija, a to je ponekada bio povod nesporazumima s njihovim biskupom, što je na poseban način došlo do izražaja u slučaju don Marka Andrijaševića, o čemu će biti još riječi.⁴⁴ Djelomično je ublažio nestašicu svećenika ustupanjem crkve sv. Marije Loretske dubrovačkim franjevcima i davanjem dozvole da uz crkvu mogu podići samostan.⁴⁵ Po ustupanju crkve sv. Marije Loretske franjevcima, te razumijevanjem, pomaganjem i obranom don Marka Andrijaševića, kasnijeg nadbiskupa, fra Vinko je ostao u lijepoj i časnoj uspomeni. Nakon uzornog i plodnog redovničkog, svećeničkog i biskupskog života i rada fra Vinko je umro 3. studenog 1709. Danijel Farlati je zapisao: "*Anno sexto post susceptum episcopatum et feliciter atque utiliter gestum, obiit tertio Nonos Novembris 1709. Stagni, cum annum ageret octavum supra sexagesimum, et ad gradus arae maximae sepultum fuit in Aede cathedrali nullo titulo inscripto.*"⁴⁶ Crijević je vjerojatno prepisao iz jednog fratarskog nekrologa sljedeće: "*Illustrissimus et reverendissimus dominus frater Vincentius Lupi a Canalibus, episcopus Stagnensis obiit die III. Novembris MDCCIX post annum septimum sui pastoralis officii, aetatis LXVIII; religionis LII et die VI post mortem depositus fuit in sepulchro praelatorum in ecclesia cathedrali Stagnensi.*"⁴⁷ Godine 1667. srušena je stonska katedrala. Dubrovačka vlada je odlučila da se na istom mjestu sagradi nova, što je ubrzo i učinjeno. U ovoj katedrali pokopan je fra Vinko Lupi Vuković.⁴⁸ U trešnjoj koja se dogodila 1850., srušila se i druga katedrala, a 1870. sagrađena je župna crkva

⁴³ *Litterae et commisiones – Ponentis*, knj. 42., fol. 238–240; V. FORETIĆ, Mala braća u diplomatskoj službi Republike, str. 396.

⁴⁴ B. PANDŽIĆ, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, str. 402–403, 431–432; R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 30.

⁴⁵ D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360–361; G. E. CUSMICH, nav. dj., str. 49; D. FABIANICH, nav. dj., str. 220, 226; B. RODE, nav. dj., str. 10, br. 584.

⁴⁶ D. FARLATUS – J. COLETUS, nav. dj., str. 360.

⁴⁷ S. CRIJEVIĆ, *Bibl. Rag.*, str. 183.

⁴⁸ V. TALJERAN, nav. dj., str. 54.

sv. Vlaha.⁴⁹ Prema navedenim dokumentima biskup fra Vinko je pokopan u stonskoj katedrali. Jedina razlika je u tome što Farlati detaljnije označuje grob pokojnika – ispred stubišta velikog oltara stonske katedrale.

Kratko rečeno, talentirani i siromašni dječak Vinko ostavio je svoje rodno mjesto i došao u Dubrovnik, gdje je započeo njegov zanimljiv životni put. Najprije je u gradu bio sluga, a zatim je postao franjevac. U Italiji je s odličnim uspjehom završio školovanje, zaređen za svećenika i postao vrstan profesor, glasovit i tražen propovjednik, nedugo zatim teolog i propovjednik na dvoru Ferdinanda Karla u Mantovi. Po povratku u domovinu imenovan je stonskim biskupom. Bio je revan i razborit biskup. Slava Božja i spas duša bile su mu na prvom mjestu. Uvažavao je opravdane želje vjernika laika i župnika. Branio je izbjeglog svećenika don Marka Andrijaševića, koji je poslije fra Vinkove smrti imenovan sofijskim nadbiskupom. Sve što je u životu postigao, plod je njegova talenta, marljivosti, primjerna ljudskog i svećeničkog života. Tijekom života bio je skroman. Takav je ostao do groba na kojem nije ostavio ni svoga imena.

Zasluge za franjevački samostan i crkvu u Kuni na Pelješcu

Na južnoj strani sela Kuna na Pelješcu sagrađena je 1681. crkvice u čast Gospe od Loreta, od naroda popularno zvana *Delorita*. Prema predaji, za njezino podizanje došao je prijedlog od pobožnih peljeških vjernika u vrijeme raznih prirodnih katastrofa koje su ih povremeno udarale. Izgradnjom crkvice *Delorita* kršćanski je pelješki puk želio od Gospe izmoliti trajnu zaštitu za sebe i svoja sela.⁵⁰ Crkvice je bila draga vjerničkim srcima Kune i okolnih mjesta. K njoj su sve češće dolazili i u njoj se pojedinačno i zajednički molili. Tijekom vremena postala je svetište. Kroz dva desetljeća milodarima i zavjetnim darovima sagrađena je 1705. prostrana trobrodna crkva u stilu kasne renesanse s primjenom elemenata ranog baroka, a prva zavjetna crkvice ostala je kao njezino svetište – apsida. Unutrašnjost ove crkve, za pelješke prilike velebne, slična je dubrovačkoj stolnici.⁵¹ Nepoznata su imena arhitekata, klesara i zidara koji su je gradili. Po svoj prilici bili su to Pelješčani iz korčulanske klesarske škole. Prostranu i skladnu crkvu posvetio je stonski biskup Franjo Violanti 14. lipnja 1714. na molbu prvog kunovskog gvardijana o. Augustina Orhanovića iz Oskorušna.⁵² Kada je svetište podignuto, trebalo je providjeti njegovo duhovno i materijalno održavanje. Tko će u njemu biti na uslugu vjernicima i obavljati službu Božju? Kunovski župnik bio je

⁴⁹ ISTI, nav. dj., str. 54.

⁵⁰ N. SUBOTIĆ, *Crkva Gospe Delorite*, str. 8–10; ISTI, *Dolazak franjevac na Pelješac*, str. 22–25; Vera KRUŽIĆ-UCHYTIL, *Mato Celestin Medović*, Zagreb, 1978., str. 12.

⁵¹ Vinko FUGOŠIĆ, *Franjevački klaustri na hrvatskoj obali*, Zagreb, 1995., str. 90; *Šematizam Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*, str. 87; *Schematismus Provinciae franciscanae sancti Hieronymi in Dalmatia et Histria*, str. 45; Petar LUBINA, *Marijanska Hrvatska – Gospina svetišta među Hrvatima*, Split, 1985., str. 342–344.

⁵² N. SUBOTIĆ, *Crkva Gospe Delorite*, str. 10; V. FUGOŠIĆ, nav. dj., str. 90; B. RODE, nav. dj., str. 10.

prezauzet pastorizacijom prostrane i po broju vjernika velike župe. Biskup fra Vinko, traženi propovjednik za vrijeme dugogodišnjeg boravka u Italiji, vidio je mnogo svetišta i uvjerio se da su ona zahtjevnija i da je za njihovo učinkovito funkcioniranje potrebno više vrijednih posvećenih osoba.

Pelješki vjernici su franjevence, stoljećima prisutne na njihovu poluotoku, zbog njihove neposrednosti, skromnosti i bogoljubnosti rado imali pa su s kunovskim župnikom izrazili želju da se njima povjeri novosagrađeno svetište. Biskup se složio s njihovom opravdanom željom te od mjerodavne Kongregacije za biskupe i redovnike zatražio i dobio dopuštenje da Deloritu preda u trajan posjed, sa svim svojim nepokretnim i pokretnim dobrima, franjevcima Dubrovačke provincije. Temeljem dopuštenja spomenute Kongregacije od 6. veljače 1705., Delorita je odlukom biskupa fra Vinka 30. kolovoza 1705. predana u posjed Dubrovačkoj franjevačkoj provinciji. Istom odlukom biskup je dao dozvolu da se uz svetište podigne samostan. Razlozi predavanja svetišta franjevcima i dozvola za osnivanje samostana, dati su kratko i jasno u spomenutoj lijepo napisanoj biskupovoj odluci, koju donosimo u hrvatskom prijevodu dr. sc. fra Stanka Josipa Škunce.

«Fra Vinko Lupi Vuković, Reda Male braće sv. našeg oca Franje, milošću Božjom i Apostolske stolice biskup stonski.

Veoma dragim u Kristu O. provincijalnom ministru Dubrovačke opservantske provincije i njegovim nasljednicima, te braći vječni pozdrav u Gospodinu. Pastoralni razlozi naše službe traže da vidimo takvu brigu i skrb, a da bi se stalno sve više i više povećavao božanski kult i dobro duša. Budući da u našoj župi Kune, Stonske biskupije, postoji dolična crkva u čast Presvete Bogorodice pod naslovom Svete Marije Loretske, nedavno sagrađena pobožnim milodarima vjernika, dolikuje i razumno je da se istoj na čelo stave službenici koji će je trajno posluživati, uznoseći danju i noću božanske pohvale i slaveći sveta otajstva, za što su nas ponizno molili i ne prestaju moliti, ne samo stanovnici ove župe, nego i onih susjednih, da bi se ondje nastanila Mala braća od opsluživanja sv. Oca Franje Dubrovačke provincije. Mi pak zrelo promislivši da jedan te isti župnik nije dovoljan kako zbog broja vjernika koji ondje žive, tako zbog razdaljine zajednica koje postoje u istoj župi i tereta koji mu je dan; također, da bismo prema mogućnostima promicali štovanje Bogorodice, te izlazeći u susret spomenutim pravednim molbama, odlučismo tebi Oče Provincijale Dubrovačke provincije i tvojim nasljednicima te ocima iste provincije ustupiti istu crkvu, kao što je ovim dekretom ustupamo i dodjeljujemo, i to na temelju posebnog dopuštenja i povjerenstva sv. Kongregacije za biskupe i redovnike od 6. veljače 1705., k tome uz suglasnost što više molbu župnika iste župe, sa svim namještajem, kako pokretnim tako nepokretnim, koji na bilo koji način pripada istoj crkvi ili joj u buduće treba pripasti; isto tako dajemo dopuštenje da se ondje sagrađi samostan, gdje bi braća mogla udobno i slobodno, bez ikakve ovisnosti, stanovati, kao i u ostalim vašim samostanima. Stavljam vam na savjest, da tamo postavljate prikladne i pobožne redovnike, koji mogu biti od pomoći istom župniku u propovijedanju, vršenju službe Božje i za duhovno vodstvo vjernika na put spasenja.

Da bi ova naša odluka imala nepovredivu snagu, potpisujemo je vlastitom rukom i potvrđujemo velikim pečatom naše kurije. Dano u Stonu iz naše male biskupske palače, dana 30. kolovoza 1705.

Fr. Vinko, biskup stonski» (prevedeno prema tekstu iz knjige *Suffraganei metropolis Ragusinae*).

S tom biskupovom odlukom suglasila se i Dubrovačka Republika.⁵³ Uprava Dubrovačke franjevačke provincije nije odmah po objavljivanju biskupove odluke prihvatila vlasništvo i upravu Delorite. To se dogodilo tek 24. lipnja, na blagdan sv. Ivana Krstitelja, 1707. kada je biskup fra Vinko, nakon svečanog misnog slavlja pred mnoštvom naroda, uveo u posjed Delorite provincijala Dubrovačke franjevačke provincije fra Ambroza s Pelješca i deset njegovih redovnika. Tim službenim činom provincija je i stvarno postala vlasnik svetišta Delorite.⁵⁴ Iz navedene fra Vinkove odluke razvidna je njegova pastoralna revnost za duhovni rast povjerenih vjernika kao i uvažavanje opravdane želje župnika Kune i vjernika koji su u svetište Delorite dolazili i u njemu se molili i zavjete izvršavali.

Pripremanje materijala, gradnju samostana i kopanje temelja fratri su počeli u jesen nakon uvođenja u posjed, a sama gradnja je započela 1708. i trajala do polovice XVIII. stoljeća.⁵⁵ Nema spomena o njegovu arhitektu, ali se iz arhivskih dokumenata može zaključiti da su sami fratri bili autori plana – *fratri architettori*, piše Vinko Fugošić.⁵⁶

Samostanska zajednica je ustanovljena i dobila gvardijana na sjednici uprave provincije 13. svibnja 1708. U crkvi i samostanu odvijao se redoviti redovnički život. Fratri su slavili svete mise, recitali časoslov, propovijedali, ispovijedali i pomagali mjesnom župniku i župnicima okolnih mjesta. Zbog udaljenosti Delorite od ostalih mjesta nije se mogao očekivati veći broj vjernika da sudjeluje u misnim slavljinama. Za prigodne svetkovine, koje se posebno slave u svetištu, okupljali su se brojni vjernici. U svetištu se najsvečanije slavi njegova naslovnica Delorita 10. svibnja. Toga dana je Delorita uistinu Gospino svetište u koje hodočaste brojni vjernici iz okolnih mjesta. Fratri su se također bavili poučavanjem djece u vjeronauku, ali i ostalim školskim predmetima. U tom je samostanu Celestin Mato Medović naučio čitati i pisati. Kada je na zidu klaustura nacrtao kozu, gvardijan Paulin Majčica nije ga korio, nego ga je s ostalim fratriba godinu dana pripremao za prijemni ispit za upis u franjevačku gimnaziju u Dubrovniku. Pomogli su mu da postane veliki hrvatski slikar. U Kunovskom je samostanu kraće vrijeme živio fra Joakim Stulli i pisao *ilirske* riječi za

⁵³ N. SUBOTIĆ, *Dolazak franjevaca na Pelješac*, str. 27–28.

⁵⁴ V. ANDRIJAŠEVIĆ, nav. dj., f. 26 b; N. SUBOTIĆ, *Dolazak franjevaca na Pelješac*, str. 28; ISTI, *Crkva Gospe Delorite*, str. 27–28.

⁵⁵ V. ANDRIJAŠEVIĆ, nav. dj., f. 28; N. SUBOTIĆ, *Dolazak franjevaca na Pelješac*, str. 30.

⁵⁶ V. FUGOŠIĆ, nav. dj.

svoje *Rječosložje*.⁵⁷ Neposredno prije Drugog svjetskog rata župnik je dobio kapelana dijecezanskog svećenika, koji je preuzeo službe koje su do tada vršili fratri, a ovi su 1938. napustili samostan. Za vrijeme Drugog svjetskog rata (1942.) župa je ostala bez župnika i kapelana. Na molbu apostolskog administratora Dubrovačke biskupije biskupa Pavla Butorca, dr. fra Ante Matijević je 1943. preuzeo upravu župe. Nakon što se fra Ante iste godine zbog talijanskih prijetnji povukao, sljedeće je godine, 1944., upravu preuzeo fra Ilar Lukšić. Njemu su se zatim pridružila još dvojica mladih fratara koji su prvih godina poslije rata duže ili kraće vrijeme upravljali župama Trpanj, Vrućica, Duba, Trstenik i Janjina.⁵⁸ Ustupanjem Delorite franjevcima i gradnjom franjevačkog samostana postignuta je svrha. U biskupiji se povećao broj svećenika koji su među narodom promicali štovanje Bogorodice.

Suradnja s don Markom Andrijaševićem

Značajna je i slikovita pojava don Marka Andrijaševića. Taj je revni svećenik i kasniji visoki crkveni dužnosnik svojim životnim putem punim obrata, obilježio povijest Trebinjske biskupije i Sofijske nadbiskupije koncem XVII. i početkom XVIII. stoljeća. Rođen je u Rupnom Dolu oko 1670. godine. Kad mu je bilo 18 godina, trebinjski biskup fra Antun Primi⁵⁹ poslao ga je u misijski kolegij u Fermu da uči teologiju i da se nakon studija kao svećenik vrati u svoju biskupiju, što je nakon 7 godina i izvršio.⁶⁰ Biskup mu je 1696. povjerio upravu župe Trebinje. U svojoj revnosti don Marko je za vrijeme mletačke uprave (1694.–1699.) pokrstio jednu muslimansku obitelj, što je po turskom zakonodavstvu bilo strogo zabranjeno. Kada su Turci nakon Srijemskokarlovačkog mira 1699. godine ponovno zavladao tim područjem, don Marko je zbog smrtne opasnosti morao god. 1701. pobjeći u Dubrovnik. Razboriti i dobri biskup Primi obavijestio je u Rimu Propagandu o razlozima njegova bijega i zamolio da don Marka preporuči dubrovačkom nadbiskupu Andriji Robertiju. Nadbiskup se povremeno služio njegovim uslugama, ali mu nije dao stalnu službu.⁶¹

Doznavši da je don Marko bez stalne službe, stonski biskup fra Vinko Lupi Vuković ponudio mu je upravu župe Janjina, koja je bila bez župnika. Don Marko je ponudu rado prihvatio i započeo marljivo raditi. Tome se usprotivio novi trebinjski biskup Ante Righi,

⁵⁷ V. ANDRIJAŠEVIĆ, nav. dj., f. 28; V. FUGOŠIĆ, nav. dj., str. 91.

⁵⁸ *Crkva Dubrovačka – šematizam*, Dubrovnik, 2001., str. 147–151, 159–163.

⁵⁹ Biskup Primi bio je provincijal Dubrovačke franjevačke provincije i dubrovački veleposlanik kod pape Aleksandra VII. i francuskog kralja Ljudevita XIV. Trebinjskom biskupijom upravljao je 34 godine. Zaslužan je za odgoj i obrazovanje dijecezanskog klera. Odlikovao se posebno pažnjom prema mladim svećenicima, a brinuo se i za starije i nemoćne. Kao dugogodišnji biskup bio je blizak vjernicima. Zauzimao se za njihova prava.

⁶⁰ B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 397–398; R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 30.

⁶¹ B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 397–401.

koji je zahtijevao da se don Marko vrati u svoju biskupiju jer se kao pitomac misijskog kolegija bio na to obvezao. Međutim, stonski se biskup fra Vinko Lupi zauzeo za don Marka, te je pisao Propagandi da je on izvršio obvezu prema Trebinjskoj biskupiji kada se u nju po završetku studija vratio. Povratak u novonastalim okolnostima značio bi izvrgavanje bližoj smrtnoj opasnosti.⁶² Biskupu Righiju nije se svidjelo zauzimanje stonskog biskupa za don Marka, pa je Propagandi pokušao razjasniti svoje neslaganje sa stonskim biskupom činjenicom da je biskup Lupi Vuković franjevac, a don Marko ima brata franjevca fra Vitala i strica fra Vitala te da ga zbog toga štiti.⁶³ S druge strane, dubrovački nadbiskup Andrija Roberti u svom dopisu Propagandi hvali don Marka, a tuži se na trebinjskog biskupa Righija zato što ne čuva rezidenciju u povjerenju mu biskupiji, što bi mogao kad bi kadiji dao dva ovna godišnje i platio za stan dvije škude.⁶⁴ Po nalogu Propagande don Marko 1712. godine odlazi u Bugarsku. Kratko djeluje u Sofijskoj nadbiskupiji. Nadbiskup Jošćić, koji je tada upravljao i Nikopoljskom biskupijom, poslao ga je da u njoj bude misionar i njegov generalni vikar. Godine 1717. don Marka je papa Klement XI. imenovao nikopoljskim biskupom, a sofijski nadbiskup postao je 1723. Po preuzimanju nadbiskupske službe uvidio je da su mu potrebni svećenici za vršenje pastoralnog poslanja. Dubrovačka franjevačka provincija poslala mu je dvojicu dragovoljaca, njegova brata fra Vitala i fra Blagu Cvjetkovića.⁶⁵ U to su se vrijeme bugarski katolici služili julijanskim kalendarom, a to se nije svidalo nadbiskupu Marku. Naredio im je da upotrebljavaju gregorijanski kalendar. Odredba je uznemirila pravoslavce i bila povodom da ga optuže kod turskih vlasti, koje su ga god. 1726. protjerale iz Bugarske, a on se povukao u Dubrovnik. Kada je trebinjski biskup Franjo J. Bunić god. 1731. imenovan patrijarhom Kartage, papa je za njezina apostolskog administratora imenovao nadbiskupa Marka Andrijaševića, a on je nastojao oko napretka biskupije i uspio da sve župe imaju župnike.⁶⁶ Tijekom života nadbiskup Marko bio je povezan s franjevcima. Fra Ante Primi poslao ga je na studij i kasnije kao izbjeglog svećenika preporučio Propagandi u Rimu. Fra Vital Andrijašević bio mu je mlađi brat, a fra Vital Andrijašević stariji bio je s njim također u rodbinskoj svezi. Fra Vinko Lupi Vuković povjerio mu je upravu župe Janjina i argumentirano pisao Propagandi u njegovu obranu. U misijama su mu pomagali franjevci. Često je u crkvi Male braće slavio svetu misu te je u njoj i pokopan.⁶⁷

⁶² *"Questo povero sacerdote non puo andar nel paese turchesco se non vuole lasciare la vita su un palo... egli e' stato bandito a suono di tamburo". APSC (Scritture riferite nei congressi.) Dalmazia, vol. 4., f. 340 r.*

⁶³ *"Spera d' ottenere il suo intento da quelle (lettere) al Mons. Lupi, vescovo di Stagno, il quale per essere stato della Religione di s. Francesco, a riguardo d' un frate della stessa Religione fratello d'esso D. Marco, a pigliato a proteggerlo". IBIDEM, f. 334 r.*

⁶⁴ B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 404–414; R. PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, str. 30.

⁶⁵ ISTO.

⁶⁶ B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 421.

⁶⁷ ISTI, nav. dj., str. 432–433.

Pijo Mate PEJIĆ: TWO BISHOPS FROM THE FRANCISCAN ORDER

Summary

The article deals with the friars Antun Primović (1625–1703) and Vinko Lupi Vuković (around 1641–1709) who were members of the Dubrovnik Franciscan province. Primović was the most famous Franciscan from Dubrovnik of the second half of the XVIIth century. He was born in a rich and renowned Dubrovnik family. He finished his elementary and secondary schooling in the city of his birth. He entered the Franciscan order and completed a philosophical-theological course of study. In 1666 he was elected provincial. After the great earthquake which hit Dubrovnik in 1667, the government of Dubrovnik sent him to European courts to seek aid for those who underwent suffering from the earthquake. At the suggestion of the Dubrovnik government, in 1669 the Pope named Primović as the Trebinje-Mrkanj bishop which office he held for 34 years under constant harrasment from the Turks. He played a positive role in the movement amongst Orthodox monks and priests for the reunification with Rome within the territory of the Trebinje bishopric. He waged a fierce battle with the patriarch of Peć who in 1674 had succeeded with the sultan to issue a *ferman* under which decree Catholics were subservient to the Orthodox patriarch. During the Wien war (1683–1699) he sternly demanded from the Venice general providotore in Zadar to repeal the ruling concerning the dislocation of people from Herzegovina into the swampy surrounding area nearby Opuzen.

Friar Vinko Lupi Vuković was born in the Dubrovnik hinterland in the Konavle village Radovčić into the poor Vuković family who had resettled there from Duvno. In searching out his Croatian surname, some people called him Vukić and Vučić. In his early youth he came to Dubrovnik where he served some merchant after which he was accepted into the monastery of the Small Friars where he received his education and became a Franciscan in the Dubrovnik province of St. Francis. At that time, the Dubrovnik Franciscans sent their most talented young friars, with the support of the Dubrovnik administration, to the more renowned Franciscan places of learning in Italy so that friar Vinko was fortunate enough to go to Italy and in the Franciscan gymnasiums learn humanistic subjects initially and then to study theology. He received excellent marks in all of his subjects. During his studies his teachers and superiors recognized his intellectual abilities, his work habits, his exemplary human and Franciscan way of life and his ability to transport to others his acquired knowledge. After he entered the priesthood he remained in Italy. He was named a professor. He did his teaching service in Franciscan monasteries and spent the longest period of time in Mantova. He was well acquainted with all theological subjects, especially exegesis, the Holy Writ and the teachings of the Holy Fathers. For years he taught the young Franciscans in the sacred doctrines. As a sign of recognition for his professional and conscientious teaching service, the supreme authority of the Order

honored him with the highest Franciscan academic title of the jubiliary lector of holy theology. He was an excellent preacher, possessing a general but primarily a theological education and a gift of speech. He addressed his flock in Croatian and in Italian. The duke of Mantova, Ferdinand Charles, named him as the court theologian and preacher which gave him the opportunity to get to know numerous renowned and famous persons. Although a foreigner, he was elected to the position of the superior of the well-known and large monastery in Mantova. During his stay in Italy, a catastrophic earthquake hit Dubrovnik in 1667 in which the church of the Small Friars and its library with 7.500 manuscripts with the archive full of old documents burned down. During the founding of the new library, he gifted a collection of books worth more than 500 Venetian ducats. In 1702 he was elected and in 1703 he was confirmed by Pope Clement XI as the bishop of Ston. Before his departure for Rome, the Dubrovnik authorities gave him instructions to carry out some important missions in their name at authorized papal offices. Upon returning from Rome, he took over the running of the poor and small Ston bishopric. He knew what were his duties as a bishop but also the circumstances in which he will work. He partially alleviated the shortage of priests, by relinquishing the Church of St. Mary of Loreto to the Dubrovnik Franciscans and by issuing a permit that they can erect a monastery next to the church. He defended the fleeing priest don Marko Andrijašević who after friar Vinko's death was named the archbishop of Sofia. All that he achieved during his lifetime was the fruit of his talent, diligence, exemplary human and priestly life. Throughout his life he was a modest man. He remained that kind of person up to his death so that his grave does not even bear his name.

Key words: friar Antun Primović, friar Vinko Lupi Vuković, bishops, Dubrovnik, Ston, Trebinje.